

3.9.2013

Dnro 4784/4/11

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Maija Sakslin

Esittelijä: Oikeusasiamiehensihteeri Minna Verronen

HUUMAUSAINETESTAUKSEN EDELLYTYKSISTÄ NUORILLE SUUNNATUISSA TYÖPAJOISSA TULISI SÄÄTÄÄ LAILLA

1

KANTELU

Kantelija arvosteli Hyvinkään kaupungin nuorten työpajojen käytäntöä teettää kaikille pajalle työharjoitteluun tuleville huumetestit. Hän pyysi oikeusasiamiestä tutkimaan menettelyn laillisuuden.

2

SELVITYS

Uudenmaan elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus antoi asiassa lausunnon, johon oli liitetty Hyvinkään kaupungin antama selvitys (liitteinä).

Uudenmaan elinkeino-, liikenne ja ympäristökeskuksen kulttuuriyksikön lausunto

Lausunnon mukaan Hyvinkään kaupunki on perustellut erittäin hyvin käytäntönsä ohjata ammattipajoille (kuljetuspaja, remontti- ja korjauspaja sekä kahvila- ja asiakaspalvelupajat) tulevat huumausainetesteihin. Näille pajoille valittuja kohdellaan samoin periaattein ottaen huomioon työturvallisuus ja työterveys sekä työpajatoiminnan tehtävä nuorten ehkäisevässä huumetyössä. Nuorten työpajoilla on tehty aktiivista ehkäisevää huumetyötä. Lausunnon mukaan kaupungin päihdeohjelmaan on kirjattu, että työnantajan on ilmoitettava työnhakijalle hakumenettelyn yhteydessä ennen työsopimuksen tekemistä tarvittavasta huumausainetestistä. Samalla tulee kertoa, että testi pyydetään tietyn työtehtävän perusteella. Kulttuuriyksikkö katsoi, että Hyvinkään kaupungin nuorten työpaja on toiminut voimassa olevan lainsäädännön mukaisesti sekä ottaen huomioon työpajoille hakeutuvien tasapuolisen kohtelun sekä turvallisuuskysymykset kyseisillä ammattityöpajoilla.

Hyvinkään kaupungin selvitys

Hyvinkään kaupungin (allekirjoittajina sivistystoimenjohtaja - - - ja Hyvinkään-Riihimäen Seudun Ammattikoulutussäätiön työllisyyspalveluiden johtaja - - -) selvityksen mukaan nuorten työpajatoiminta (HOPE) on järjestänyt työharjoittelumahdollisuuksia erilaisissa työpajayksiköissä ja työtehtävissä 17–28 -vuotiaille nuorille. Työpajatoimintaan tullaan usein eri viranomaisten ohjaamina tai sinne hakeudutaan oma-aloitteisesti. Vaikka toimintaa ohjataan useilta tahoilta, työpajalle hakeutuminen on selvityksen mukaan aina nuoren itsensä oma päätös.

Selvityksen mukaan työpajatoiminnassa olevat ovat työharjoittelussa hyvin erilaisten sopimusten perusteella, esimerkiksi työharjoittelua voidaan suorittaa työ- ja elinkeinotoimiston työharjoittelu- tai työelämänvalmennussopimuksilla, kuntouttavan työtoiminnan sopimuksilla, oppilaitosten työssäoppimissopimuksilla tai perusopetuksen työelämään tutustumissopimuksilla (TET-sopimuksilla). Suurin osa sopimuksista on sellaisia, että työpajatoimintaan osallistuva ei ole työsopimussuhteessa, mutta joukossa on myös sellaisia sopimuksia, joiden perusteella henkilöstö on työsopimussuhteessa (esimerkiksi tukityöllistäminen tai ammatillisesta koulutuksesta annetun lain mukainen oppisopimus). Koska sopimusten kirjo on suuri, työpajatoiminnassa on pyritty löytämään huumetestauksen suhteen yhdenvertaiset periaatteet, jotka eivät selvityksen mukaan kuitenkaan loukkaa kenenkään perusoikeuksia.

Selvityksen mukaan Hyvinkään työpajatoiminnassa oli ammattipajoja sekä kuntouttavia/valmentavia pajoja. Ainoastaan ammattipajoille, joita olivat kuljetuspaja, remontti- ja korjauspaja sekä kahvila- ja asiakaspalvelupajat, tulevat oli ohjattu huumausainetesteihin. Kun henkilö oli valittu ammattipajaan, oli häntä pyydetty toimittamaan huumausainetodistus, jonka tietoja käsiteltiin henkilön suostumuksella. Kantelija oli selvityksen mukaan ohjattu testausta varten hakeutumaan kaupungin A-klinikalle, jossa testin suorittavat terveydenhuollon ammattihenkilöt. Selvityksen mukaan Hyvinkään kaupunki on katsonut, että työpajan ammattipajoihin osallistuvilta oli hyväksyttävää edellyttää huumausainetestausta. Tarkoituksena on taata kaikille oikeus turvalliseen työympäristöön, jossa ei esiinny päihteiden tarjontaa tai päihteiden vaikutuksen alaisena toimivia.

Selvityksen mukaan testaamista ja ohjausta päihdekuntoutukseen on pidetty hyväksyttävänä toimintatapoina ottaen huomioon työpajatoiminnan tehtävä ehkäisevässä huumetyössä.

Selvityksen mukaan kantelijalle oli kerrottu, että kuljetuspajalla aloittaminen edellyttää huumeeseulassa käymistä työturvallisuussyistä. Hyvinkään kaupunki on järjestänyt työpajatoimintaa itse vuoden 2011 loppuun asti. Työpajatoiminta on järjestetty vuoden 2012 alusta lukien Hyvinkään-Riihimäen Seudun Ammattikoulutussäätiön toimintana.

Hyvinkään kaupungin päihdeohjelman mukaan Hyvinkään kaupunki työnantajana voi vaatia esitettäväksi huumausainetestiä koskevan todistuksen sekä työsuhteen aikana että työhön otettaessa kaikilla kaupungin toimialoilla ja työpaikoilla yksittäistapauksissa harkinnan mukaan. Kaupungilla on lisäksi erikseen päihdestrategia nuorten työpajoihin (HOPE). Ohjeen taustalla on työsuojelulainsäädäntö, työterveyshuoltolaki, laki yksityisyyden suojasta työelämässä sekä alle 18-vuotiaiden nuorten kohdalla lastensuojelulaki. Ohjeen mukaan ”jokainen ammattipajoille tuleva nuori veloitetaan osallistumaan huumeeseulaan Hyvinkään A-klinikalla ennen varsinaisen työskentelyn aloittamista. Positiivinen huumeeseula ei estä nuoren osallistumista pajatoimintaan, mutta johtaa harjoittelijan työnantajan hoitoonohjausmallin mukaisesti hoitosuhteeseen A-klinikalle. Mikäli työtehtävissä vaaditaan autojen, koneiden tai laitteiden käyttöä, on niihin osallistumisen ehdoton edellytys puhdas tulos huumeeseulasta”.

3 RATKAISU

3.1 Nuorille suunnatut työpajat

Nuorisolain (72/2006) 7 §:n mukaan nuorisotyö ja –politiikka kuuluvat kunnan tehtäviin. Nuorisotyön toteuttamisesta vastaavat kunnat, nuorisoyhdistykset ja muut nuorisotyötä tekevät

järjestöt. Nuorisotyön palveluja voidaan tuottaa myös alueellisesti kuntien yhteistyönä. Kunnan nuorisotyö ja -politiikkaan kuuluu tarvittaessa mm. nuorten työpajapalvelut. Laki ei velvoita kuntia järjestämään työpajatoimintaa.

Valtioneuvoston periaatepäätöksessä huumausainepolitiikan tehostamiseksi 5.10.2000 edellytettiin, että nuorten työpajojen ja kuntien nuorisotoimen kanssa käynnistetään ennaltaehkäisevää huumetyötä ja lisätään toimia nuorten syrjäytymisen ehkäisemiseksi. Ehkäisevää huumetyötä – nuorten työpajoilla kehittävän hankkeen ohjausryhmän muistion (Sosiaali- ja terveysministeriön työryhmämuistioita 2003:5) mukaan nuorten työpajatoiminnan keskeisinä tavoitteina on parantaa yhtäältä nuoren elämänhallintaa sekä toisaalta mahdollisuuksia työmarkkinoilla tai edesauttaa opiskelupaikan saamisessa. Työpaja on yhteisöllinen väline, jolla kyetään tehokkaasti ehkäisemään nuorten syrjäytymistä ja vahvistamaan heitä sosiaalisesti. Pajatoiminnan tavoitteena on parantaa nuorten elämänhallintaa sekä tukea ja vahvistaa nuorten valmiuksia löytää opiskelu- tai työpaikka.

Opetusministeriön päätöksen mukaan työpajatoiminta sijoittuu julkisen sektorin palvelukokonaisuudessa sosiaalialan palvelujen ja avoimien koulutus- ja työmarkkinoiden välimaastoon ja on monialaista toimintaa (ks. OPM:n päätös nuorten työpajatoiminnan yleisistä perusteista ja suosituksista, dnro 17/600/2006).

3.2

Huumausainetestauksen perusoikeusnäkökulma

Huumetestien tekemistä on arvioitava perustuslain 10 §:n 1 momentissa turvatus yksityiselämän ja henkilötietojen suojan ja perustuslain 7 §:ssä suojatun itsemääräämisoikeuden ja koskemattomuuden valossa. Näiden oikeuksien rajoittaminen edellyttää, että rajoittamisesta on säännelty lailla täsmällisesti ja tarkkarajaisesti. Lisäksi testauksessa tulee ottaa huomioon sekä testattavan henkilön oikeusturva että toisten henkilöiden oikeuksien ja painavien yhteiskunnallisten etujen suojaaminen.

Perustuslain 80 §:n mukaan lailla on säädettävä yksilön oikeuksien ja velvollisuuksien perusteista sekä asioista, jotka perustuslain mukaan kuuluvat lain alaan. Lailla säätämisen vaatimus on osa oikeusvaltioperiaatetta. Tämä merkitsee sitä, että henkilön velvoittaminen huumetestiin on mahdollista ainoastaan lailla.

3.3

Huumausainetestausta koskeva lainsäädäntö

Huumausainetestauksesta työelämässä ja siitä saatujen tietojen käsittelystä säädetään laissa yksityisyyden suojasta työelämässä (759/2004, työelämän tietosuojalaki). Tätä lakia sovelletaan ainoastaan niihin työpajassa toimiviin, jotka ovat työsopimussuhteessa tai ovat työnhakijoita työsopimussuhteeseen. Saamani selvityksen mukaan suurin osa sopimuksista on sellaisia, että työpajatoimintaan osallistuva ei ole työsopimus- tai virkasuhteessa.

Työelämän tietosuojalain 1 §:n mukaan lain tarkoituksena on toteuttaa yksityiselämän suoja ja muita yksityisyyden suoja turvaavia perusoikeuksia työelämässä. Lain 2 §:n 1 ja 2 momentin mukaan laissa säädetään mm. työntekijää koskevien henkilötietojen käsittelystä, työntekijälle tehtävistä testeistä ja tarkastuksista sekä niitä koskevista vaatimuksista. Mitä tässä laissa säädetään työntekijästä, sovelletaan myös virkamieheen, virkasuhteessa olevaan ja näihin verrattavassa julkisoikeudellisessa palvelussuhteessa olevaan sekä soveltuvin osin työnhakijaan.

Yksityisyyden suojaa työelämässä koskevassa laissa säännellään erikseen työnhakijan ja työntekijän testauksesta. Laissa on säädetty tiukemmat edellytykset työnantajan oikeuteen esittää vaatimus huumausainetestitodistuksen toimittamisesta työsuhteen aikana kuin silloin, kun kyse on työnhakutilanteesta. Työhön otettaessa työnantaja saa ottaa vastaan huumausaineiden käyttöä koskevia testitietoja työnhakijan suostumuksella, vain silloin kun työnhakijan on tarkoitus toimia sellaisessa työssä, jossa edellytetään tarkkuutta, luotettavuutta, itsenäistä harkintakykyä tai hyvää reagointikykyä, ja jossa työskentely huumeiden vaikutuksen alaisena tai huumeista riippuvaisena voi esimerkiksi vaarantaa työntekijän tai muun henkilön henkeä, terveyttä tai työturvallisuutta, liikenneturvallisuutta tai työtehtävissä saatujen tietojen suojaa. Työnhakijalla ei kuitenkaan ole velvollisuutta esittää todistusta huumausainetestistä, mutta tällöin työnantaja voi olla ottamatta henkilöä haettuun tehtävään.

Työelämän tietosuojalakia koskevassa hallituksen esityksessä (HE 162/ 2003) on todettu, että huumetestauksen hyväksyttävyyden osalta huumeiden käytön torjuntaa ja muiden henkilöiden tai yleisen turvallisuuden takaamista voidaan pitää painavina yhteiskunnallisina ja perusoikeusjärjestelmän mukaisina tarpeina rajoittaa perusoikeuksia. Huumetestauksen osalta perusoikeusrajoituksen suhteellisuusvaatimus ei kuitenkaan välttämättä täyty säätämällä kaikkien työntekijöiden testausoikeudesta, sillä rajoitusten on oltava välttämättömiä hyväksyttävän tarkoituksen saavuttamiseksi. Myös vähemmän puuttuvia keinoja on tutkittava. Siksi suhteellisuusarvioinnissa on vertailtava perusoikeuden takaamaa ja rajoittamisen taustalla olevaa intressiä keskenään, jonka perustella asetettaisiin vastakkain testattavan yksityisyyden suoja ja huumetestien taustalla olevat tavoitteet. Esimerkiksi muiden ihmisten turvallisuutta voitaneen pitää hyväksyttävänä perusteena perusoikeuksien rajoittamiselle.

Tätä hallituksen esitystä koskevassa perustuslakivaliokunnan lausunnossa (PeVL 10/2004 vp) työelämä- ja tasa-arvovaliokunnalle on todettu, että sääntelylle on perusoikeusjärjestelmän kannalta hyväksyttävät perusteet. Tavoitteena on muun ohella ehkäistä ennakolta ja vähentää huumausaineiden käytöstä aiheutuvia haitallisia seuraamuksia ja riskejä työelämässä. Kysymys on toisten henkilöiden oikeuksien ja painavien yhteiskunnallisten etujen suojaamisesta. Perustuslakivaliokunta on tässä lausunnossaan todennut lisäksi mm., että nimitysvaiheessa pyynnön terveystietojen saamisesta tulee olla esim. viranhoidon tai työtehtävien erityisten vaatimusten vuoksi perusteltu. Perustuslakivaliokunta kuitenkin piti yksilön perusoikeuksiin puuttuvan sääntelyn oikeasuhtaisuuden kannalta ongelmallisena, että velvollisuus antaa terveystietoja ja osallistua tarkastuksiin kohdistuu missä tahansa tehtävässä olevaan työntekijään. Perustuslakivaliokunnan mukaan velvoittamismahdollisuus olisi sidottava esityksen perusteluissa tarkoitettuihin riskeihin esimerkiksi niin, että testaaminen on työntekijän työtehtävistä johtuvien erityisten vaatimusten vuoksi välttämätöntä hänen työ- tai toimintakykynsä selvittämiseksi. Tämä oli perustuslakivaliokunnan mukaan edellytys lakiehdotuksen käsittelemiselle tavallisen lain säätämisyjärjestyksessä.

Työelämän tietosuojalain 3 §:n 1 momentin mukaan työnantaja saa käsitellä vain välittömästi työntekijän työsuhteen kannalta tarpeellisia henkilötietoja, jotka liittyvät työsuhteen osapuolten oikeuksien ja velvollisuuksien hoitamiseen tai työnantajan työntekijöille tarjoamiin etuuksiin taikka johtuvat työtehtävien erityisluonteesta (tarpeellisuusvaatimus).

Lain 4 §:ssä säädetään työntekijän henkilötietojen keräämisen yleisistä edellytyksistä ja työnantajan tiedonantovelvollisuudesta. Säännöksen mukaan henkilötietojen kerääminen työhön otettaessa ja työsuhteen aikana kuuluu muun muassa työnantajan ja henkilöstön välisestä yhteistoiminnasta kunnissa annetussa laissa (449/2007) tarkoitetun yhteistoimintamenettelyn piiriin.

Työelämän tietosuojalain 3 luvussa säädetään huumausaineiden käyttöä koskevien tietojen käsittelystä. Luvun 7 §:n 1 ja 2 momentissa säädetään huumausainetestiä koskevan todistuksen toimittamisesta työhön otettaessa seuraavasti:

Työnantaja saa ottaa vastaan tai muutoin käsitellä huumausainetestiä koskevaan todistukseen merkittäviä tietoja tehtävään valitun työnhakijan suostumuksella vain silloin, kun työnhakijan on tarkoitus toimia sellaisessa työssä, joka edellyttää tarkkuutta, luotettavuutta, itsenäistä harkintakykyä tai hyvää reagointikykyä, ja jossa työtehtävien suorittaminen huumeiden vaikutuksen alaisena tai huumeista riippuvaisena voi:

1) vaarantaa työntekijän itsensä tai toisen henkeä, terveyttä tai työturvallisuutta; 2) vaarantaa maanpuolustusta tai valtion turvallisuutta; 3) vaarantaa liikenneturvallisuutta; 4) lisää merkittävien ympäristövahinkojen riskiä; 5) vaarantaa työtehtävissä saatujen tietojen suojaa, käytettävyyttä, eheyttä ja laatua ja siten aiheuttaa haittaa tai vahinkoa salassapitosäännösten suojaamille yleisille eduille tai vaarantaa rekisteröityjen yksityisyyden suojaa tai oikeuksia; tai 6) vaarantaa liike- ja ammattisalaisuutta tai aiheuttaa työnantajalle tai tämän asiakkaalle vähäistä suurempaa taloudellista vahinkoa, jos liike- ja ammattisalaisuuden vaarantamista tai taloudellisen riskin syntymistä ei voida muiden keinojen avulla estää.

Työnantajalla on 1 momentissa tarkoitettu työnhakijan suostumukseen perustuva oikeus tietojen käsittelyyn myös silloin, kun:

1) työnhakijan on tarkoitus hoitaa tehtäviä, joissa edellytetään erityistä luottamusta, joissa työskentely tapahtuu muualla kuin työnantajan valvomissa toimitiloissa ja joissa työtehtävien suorittaminen huumeiden vaikutuksen alaisena tai huumeista riippuvaisena voi aiheuttaa työnantajan asiakkaalle merkittävää taloudellista vahinkoa tai vaarantaa tämän henkilökohtaista turvallisuutta; 2) työnhakijan on tarkoitus hoitaa tehtäviä, joihin pysyväisluontoisesti ja olennaisesti kuuluu alaikäisen kasvatusta, opetusta, hoitoa tai muuta huolenpitoa taikka muuta työskentelyä henkilökohtaisessa vuorovaikutuksessa alaikäisen kanssa eikä niihin osallistu muita henkilöitä; tai 3) työnhakijan on tarkoitus hoitaa sellaisia tehtäviä, joissa on itsenäisesti ja valvomattomasti pääsy huumausaineisiin tai vähäistä suurempaan määrään sellaisia lääkkeitä, joita voidaan käyttää huumaaviin tarkoituksiin.

Työterveyshuoltolain (1383/2001) 11 §:n 4 momentin mukaan jos työnhakijalle tai työntekijälle on tarkoitus tehdä 3 §:n 1 momentin 6 a kohdassa tarkoitettu huumausainetesti, työnantajalla on oltava kirjallinen päihdeohjelma, jonka tulee sisältää työpaikan yleiset tavoitteet ja noudatettavat käytännöt päihdeiden käytön ehkäisemiseksi ja päihdeongelmaisten hoitoon ohjaamiseksi. Ohjelma voi olla osa työterveyshuollon toimintasuunnitelmaa. Ennen ohjelman hyväksymistä tehtävät on käsiteltävä yhteistoimintamenettelyssä siten kuin muun muassa työnantajan ja henkilöstön välisestä yhteistoiminnasta kunnissa annetussa laissa säädetään.

Selvityksen mukaan huumeetestausta on huomioitu Hyvinkään nuorten työpajat HOPE päihdestrategiassa, joka on tehty yhteistyössä työpajatoiminnan asiakkaiden kanssa. Päihdestrategian mukaan jokainen ammattipajoille tuleva nuori veloitetaan osallistumaan huumeeseulaan Hyvinkään A-klinikalla ennen varsinaisen työskentelyn aloittamista. Positiivinen huumeeseula ei estä nuoren osallistumista pajatoimintaan, mutta johtaa harjoittelijan työnantajan hoitoonohjausmallin mukaisesti hoitosuhteeseen A-klinikalle. Lisäksi kaupungin järjestämässä työpajatoiminnassa on selvityksen mukaan noudatettu Hyvinkään kaupungin päihdeohjelmaa.

Saamani selvityksen mukaan huumeetestausta kustannuksesta on vastannut Hyvinkään kaupunki. Testin jälkeen menettelytapana on, että henkilö toimittaa itse todistuksen testistä nähtäville työpajatoiminnan yksilövalmentajalle. Testituloksen näyttäminen on selvityksen mukaan täysin vapaaehtoista, ja todistus jää asiakkaalle itselleen. Testituloksia ei selvityksen mukaan rekisteröidä minnekään.

Huumausainetestausta koskevat säännökset on lisätty mm. ammatillisesta koulutuksesta annettuun lakiin (630/1998, muut. 951/2011) ja ammatillisesta aikuiskoulutuksesta annettuun lakiin (631/1998, muut. 952/2011) (ns. SORA-lainsäädäntö) vuoden 2012 alusta voimaantulleissa muutoksissa. Hallituksen esityksessä Eduskunnalle laeiksi ammatillisesta koulutuksesta annetun lain, ammatillisesta aikuiskoulutuksesta annetun lain, ammattikorkeakoululain, yliopistolain sekä rikosrekisterilain 6 §:n muuttamisesta (HE 164/2010 vp) todetaan, että mahdollisuus vaatia huumausainetestiä koskevaa todistusta perustuisi laissa säädettäviin edellytyksiin, joilla turvattaisiin henkilöiden toisten perusoikeuksien toteutumista. Huumausainetestausten edellytykset olisivat edellä mainittuihin tavoitteisiin suhteutettuja ja ne turvaisivat pääasiassa opiskelijan itsensä tai toisten henkilöiden henkeä, terveyttä ja turvallisuutta. Esityksessä ehdotettu huumausainetestausta koskeva sääntely tarjoaa koulutuksen järjestäjälle ja korkeakoululle mahdollisuuden varmistaa opiskelijan toimintakyky tilanteissa, joissa on perusteltua aihetta epäillä opiskelijan olevan huumeiden vaikutuksen alaisena ja jossa tästä voisi aiheutua säännöksissä kuvattu vaaratilanne. Ammatillisesta koulutuksesta annetun lain 34 a §:n mukaan, johon ammatillisesta aikuiskoulutuksesta annetun lain 11 §:ssä viitataan, koulutuksen järjestäjä voi velvoittaa opiskelijan esittämään huumausainetestiä koskevan todistuksen, jos on perusteltua aihetta epäillä, että opiskelija on huumausaineiden vaikutuksen alaisena opintoihin kuuluvissa käytännön tehtävissä tai työssäoppimisessa tai että opiskelijalla on riippuvuus huumeista. Edellytyksenä on lisäksi, että testaaminen on välttämätöntä opiskelijan toimintakyvyn selvittämiseksi ja opiskelija toimii sellaisissa tehtävissä, jotka edellyttävät erityistä tarkkuutta, luotettavuutta, itsenäistä harkintakykyä tai hyvää reagointikykyä ja jossa huumeiden vaikutuksen alaisena tai huumeista riippuvaisena toimiminen mm. vakavasti vaarantaa opiskelijan itsensä tai toisen henkeä tai terveyttä tai vakavasti vaarantaa liikenteen turvallisuutta.

Lakiin julkisesta työvoima- ja yrityspalvelusta (916/2012) on lisätty säännökset työvoimakoulutukseen osallistuvan huumausainetestauksesta. Lain 4 luvun 7 §:n mukaan henkilöasiakasta ei ohjata työkokeiluun, jos kysymys on sellaisista työtehtävistä, joiden suorittamiseksi työkokeilun järjestäjä edellyttää yksityisyyden suojasta työelämässä annetun lain (759/2004) 6 §:ssä tarkoitetun huumausainetestiä koskevan todistuksen esittämistä, jos henkilöasiakas ei halua esittää mainittua todistusta. Lain 5 luvun 4 §:ssä on säädetty työvoimakoulutuksessa olevan opiskelijan oikeuksista ja velvollisuuksista ja 4 §:n 3 momentin mukaan jollei tässä laissa toisin säädetä, työvoimakoulutukseen sovelletaan kyseistä koulutusta koskevan 3 §:n 2 momentissa mainitun lain ja sen nojalla annettuja säännöksiä: mm. 10) huumausainetestauksesta.

Lastensuojelulain (417/2007) 66 §:n mukaan jos on perusteltua syytä epäillä, että lastensuojelulaitokseen sijoitettu laitoshuollossa oleva lapsi on käyttänyt päihdyttäviä aineita, häneen saadaan kohdistaa henkilönkatsastus, joka voi käsittää puhalluskokeen suorittamisen tai veri-, hius-, virtsa- tai sylkinäytteen ottamisen. Katsastuksen toimittamisesta päättää ja katsastuksen toimittaa laitoksen johtaja tai hänen määräämänsä laitoksen hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluva henkilö tai muu tehtävään soveltuvan ammatillisen tutkinnon omaava henkilö.

Kuntouttavaan työtoimintaan osallistuvaan asiakkaaseen ei voida soveltaa yksityisyyden suojasta työelämässä annettua lakia, koska asiakas ei ole työsuhteessa tai virkasuhteessa. Toiminta on sosiaalipalvelua ja sen tarkoitus on parantaa henkilön elämänhallintaa sekä luoda edellytyksiä työllistymiselle. Saamani selvityksen mukaan kuntouttavaan tai valmentavaan pajaan osallistuvilta ei edellytetä huumeitestausta.

3.4

Arviointi

Hyvinkään kaupungin selvityksen mukaan nuorten työpajojen huume-testauksen tarpeellisuuden arvioinnissa noudatetaan yksityisyyden suojasta työelämässä annetusta laista ilmeneviä periaatteita. Kuljetuspajassa kuten muissakin ammattipajoissa on selvityksen mukaan perusteet edellyttää huume-testausta vastaavasti kuin työhönottotilanteissa.

Yksityisyyden suojasta työelämässä annetun lain säännökset voivat lain soveltamisalaa koskevan säännöksen mukaan tulla sovellettaviksi ainoastaan niihin työpajassa oleviin, jotka ovat työsopimussuhteessa tai sellaiseen hakijana. Sen sijaan muiden työpajatoimintaan osallistuvien henkilöiden huume-testaus ei nähdäkseni perustu lakiin. Nähdäkseni huume-testaus voidaan kuitenkin tehdä työpajatoimintaan osallistuville henkilöille, mikäli asiakas antaa siihen suostumuksen. Työpaja toimintaan osallistuvaa henkilöä ei voida kuitenkaan velvoittaa testiin ellei tälle ole perustetta laissa määritelty. Olen aikaisemmin todennut päätöksessäni 24.11.2010 (dnro 2085/4/09, joka koski huume-aineiden testausta sosiaalihuollon yksikössä), että huume-aineiden testausta on arvioitava perustuslain 10 §:n 1 momentissa turvattu yksityiselämän ja henkilötietojen suoja ja perustuslain 7 §:ssä suojattu itsemääräämisoikeuden ja koskemattomuuden valossa. Näiden oikeuksien rajoittaminen edellyttää, että rajoittamisesta on säännelty lailla täsmällisesti ja tarkkarajaisesti. Lisäksi testauksessa tulee ottaa huomioon sekä testattavien henkilöiden oikeusturva että toisten henkilöiden oikeuksien ja painavien yhteiskunnallisten etujen suojaaminen. Mikäli testattava on antanut suostumuksen testin ottamiseen edellyttää testin suorittaminen vapaaehtoisesti annettua aitoa ja todellista suostumusta sekä oikeusturvasta huolehtimista. Tällä perusteella testi voidaan suorittaa asiakkaan pyynnöstä.

Selvityksen mukaan testistä kieltäytymisestä ei seuraa hakijan kannalta kielteisiä seuraamuksia. Jos ammattipajoille hakija ei suostu lainkaan huume-testaukseen, työvoima- ja elinkeinokeskukselle (TE-keskus) menee ainoastaan tieto, ettei hakija ole halukas aloittamaan juuri tällä työpajalla järjestetyssä työpajatoiminnassa. Hakijalle tarjotaan näissä tilanteissa mahdollisuutta aloittaa työharjoittelu kuntouttavalla tai valmentavalla pajalla, jossa työn luonne ei edellytä pajalle haun yhteydessä huume-testeistä. Nyt käsiteltävänäni olevassa asiassa kantelijalle ei ollut kuitenkaan tarjottu pajamahdollisuutta kuntouttavalla tai valmentavalla pajalla, koska hän oli halunnut nimenomaan ammattipajaan.

Pidän perusoikeussuojan kannalta ongelmallisena sitä, että jo työ- ja elinkeinokeskukselle menee tieto siitä, että hakija ei ollut halukas aloittamaan työpajatoiminnassa. Tämä voi olla hakijan kannalta haitallinen tieto, sillä sen merkityksestä ja siitä aiheutuvista seurauksista ei ole säädetty lailla.

Työpajatoiminnasta ei ole säädetty lailla. Nuori voi osallistua monen eri sopimuksen nojalla työpajatoimintaan. Nuorten työpajalla työssä olevan henkilön oikeudellista asemaa määrittää se, minkälaisen sopimuksen perusteella hän työskentelee pajalla.

Työpajatoiminnan tarkoitus on ehkäistä nuorten syrjäytymistä. Työpajajakso on myös kuvattu nuorelle siirtymävaiheeksi koulutukseen tai työelämään. Nuoren kuvataan tekevän työpajalla työtä omien edellytystensä mukaan tavoitteena työvalmiuksiensa ja elämänhallintataitojensa paraneminen (Opetusministeriön päätös 25.10.2006 nuorten työpajatoiminnan yleisistä periaatteista ja suosituksista). Työpajatoiminnan tarkoituksena on päätöksen mukaan parantaa nuorten asiakkaiden elämänlaatua ja selviytymismahdollisuuksia. Toiminnan tavoitteena on tavoittaa riskiryhmään kuuluvia nuoria. Lisäksi työpajoilta edellytetään

päihteiden ongelmakäytön tunnistamista, puheeksi ottamista, lojaalia ja kannustavaa suhtautumista nuoriin, joilla on ongelmia sekä kykyä ohjata asiakas tarvittaessa hoitopalvelujen piiriin ja osallistua omilla keinoillaan ongelmakäyttäjän elämän tukemiseen.

Työpajatoiminnan tarkoituksen huomioon ottaen pidän ongelmallisena sitä, että nuori voi joutua huumerestauksesta kieltäytymisen vuoksi pois työpajatoiminnasta. Tällöin työpajatoiminnalle asetetut tavoitteet eivät toteudu eikä aina liene mahdollista varmistua vapaaehtoisesti testatun henkilön suostumuksen aitoudesta. Ainakin nyt kyseessä oleva kantelija on jäänyt työpajatoiminnan ulkopuolelle, mikä on ristiriidassa työpajatoiminnan tavoitteiden kanssa. Tavoite ”matalan kynnyksen” periaatteen toteutumisesta ei ole nähdäkseeni ainakaan hänen kohdallaan täyttynyt.

Opetus- ja kulttuuriministeriön nettisivujen mukaan nuorten työpajatoiminnan sisällöllinen kehittäminen kuuluu opetus- ja kulttuuriministeriössä nuorisoyksikön toimialaan. Työhallinto ohjaa nuoria työharjoitteluun ja työmarkkinatuella pajaan. Opetus- ja kulttuuriministeriö vastaa pajatoiminnan kehittämisestä.

Kaikkien työpajaan osallistuvien henkilöiden huumerestausta pidetään tarpeellisena, mutta se ei perustu lakiin. Huumerestauksesta kieltäytyminen voi estää työpajatoimintaan osallistumisen työpajatoiminnan tavoitteiden vastaisesti edellä kerrotulla tavalla. Koska käytäntö on perusoikeussuojan kannalta ongelmallinen, saatan tämän ratkaisuni opetus- ja kulttuuriministeriön tietoon huomioon otettavaksi lainvalmistelutyössä.

4

TOIMENPITEET

Käsitykseni mukaan huumausainetestauksen edellytyksistä nuorille suunnatuissa työpajoissa tulisi säätää laissa. Se, että huumausainetestejä tehdään ilman, että asiasta on säädetty laissa, on asiakkaan perusoikeuksien toteutumisen kannalta ongelmallinen.

Tämän johdosta lähetän tämän päätökseni tiedoksi opetus- ja kulttuuriministeriölle otettavaksi huomioon lainvalmistelutyössä. Pyydän ilmoittamaan 28.2.2014 mennessä, mihin päätökseni on mahdollisesti antanut aiheita.